

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogiky

VOLNOČASOVÉ AKTIVITY DĚTÍ A MLÁDEŽE VE MĚSTĚ A NA VENKOVĚ.
THE AFTER SCHOOL ACTIVITIES OF KIDS AND YOUTH IN THE CITY AND
COUNTRYSIDE.

Bakalářská práce

LENKA GERINGOVÁ

Vychovatelství

Kombinované studium

Vedoucí práce: PhDr. Jiřina Pávková

PRAHA 2013

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 16.4.2013

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji za odborný dohled nad mojí bakalářskou prací paní PhDr. Jiřině Pávkové, rovněž děkuji pedagogům na ZŠ za spolupráci ve výzkumné části práce, a v neposlední řadě děkuji za trpělivost a psychickou podporu své rodině.

Anotace bakalářské práce:

Název práce: Volnočasové aktivity dětí a mládeže ve městě a na venkově.

Jméno a příjmení: Lenka Geringová

Katedra: pedagogiky Pedagogické fakulty UK v Praze

Obor: vychovatelství

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jiřina Pávková

Rok obhajoby: 2013

Tato bakalářská práce se zaměřuje na souvislosti mezi vlivem prostředí a využíváním volného času. Zabývá se volnočasovými aktivitami dětí mladšího školního věku ve městě a na vesnici. Cílem práce je v teoretické části seznámení s pojmem volný čas a ve výzkumné části vyhodnocení dotazníku, potvrzení nebo vyvrácení stanovených hypotéz. Závěrem jsou popsány zkušenosti z výzkumné sondy daných vzorků a graficky zpracovány výsledky výzkumu.

Klíčová slova: volný čas, volnočasové aktivity, pedagogika volného času, výchova, vzdělávání, zařízení pro volný čas, město Slaný, městys Zlonice

The after school activities of kids and youth in the city and countryside.

This thesis focuses connection between environmental influences and the leisure time utilization. It deals with the after school activities of children of primary school age in the city and the village. In the theoretical part the aim of the work is introduction to the concept of leisure time. In the research part the aim is the evaluation of the questionnaire, confirm or refute of the hypotheses. In conclusion are described experiences from a research probe of the samples and graphically presented the results of the research.

Keywords: leisure time, after school activities, leisure time pedagogy, education, acquirements, leisure facilities, city Slany, small town Zlonice

Obsah	
Úvod.....	7
Teoretická část	9
1 Volný čas.....	9
1.1 Pojem volný čas, jeho definice a funkce	10
1.2 Různé pohledy na volný čas	14
1.3 Výchova k volnému času a životní styl	15
1.4 Vliv prostředí na volbu volnočasových aktivit.....	19
2 Školská zařízení pro zájmové vzdělávání:	21
2.1 Nejrozšířenější organizace, sdružení a hnutí zaměřená na děti a mládež a jejich volný čas v ČR po roce 1990.....	29
3 Volný čas u dětí ve věku 6 – 11 let (mladší školní věk, žáci prvního stupně ZŠ)	32
3.1 Fyziologické změny a jejich vliv na volný čas.....	33
3.2 Psychologické změny a jejich vliv na volný čas	34
Výzkumná část.....	39
4 Metodika výzkumu.....	39
4.1 Stanovení hypotéz	39
4.2 Popis výzkumného vzorku	40
4.3 Popis metody	40
5 Výsledky výzkumné sondy	44
Závěr	54
Použitá literatura a prameny	57
Přílohy.....	59

Úvod

Téma volný čas jsem si vybrala záměrně s přihlédnutím ke své patnáctileté praxi na pozici pedagoga volného času v DDM „OSTROV“ Slaný a projektu, který jsem před třemi lety zpracovala. V posledních letech se změnila nejen poptávka, ale i nároky ze strany dětí a rodičů na trávení volného času. Na změny bylo třeba reagovat a nabídnout nejen nové, pro děti atraktivnější, volnočasové aktivity, ale i přizpůsobit jejich dostupnost dětem na vesnici. Rodiče tráví většinu dne v zaměstnání a dítě mladšího školního věku nemá možnost využít volnočasové aktivity mimo svou školu a bydliště. Při dnešní vytíženosti učitelů není možné nabídnout pestrou škálu zájmového vzdělávání organizovaného základními školami. V projektu jsem zpracovala možnosti spolupráce DDM „OSTROV“ a vesnických škol, která se setkala s úspěchem. Zájmové vzdělávání, které organizuje a lektorsky zajišťuje DDM „OSTROV“ probíhá přímo ve vesnických základních školách, ve spolupráci s družinou. Zájem o tyto volnočasové aktivity stále roste a spolupráce se každým rokem rozšiřuje do dalších vesnických ZŠ a MŠ slánského regionu. Nabídka volnočasových aktivit se stále rozšiřuje na základě trendů a poptávky ze strany školských zařízení, které reagují na zájmy dětí a jejich rodičů. Převážně se jedná o děti předškolního a mladšího školního věku. V bakalářské práci se věnuji rozdílům a využití nabídky a možností trávení volného času u dětí žijících na vesnici a dětí žijících ve městech. Práce je rozdělena do dvou částí. Část teoretická je zaměřena na popis definicí volného času, pohled jednotlivých autorů na volný čas, na historický vývoj volného času a na organizace, které se volným časem zabývají po roce 1990. V dalších kapitolách popisují faktory, které mají vliv na volbu trávení volného času u dětí mladšího školního věku z hlediska psychologického, sociálního a vývojového. Ve výzkumné části charakterizují a popisují výzkumnou sondu. Jako výzkumnou metodu jsem použila nestandardizovaný dotazník, který měl potvrdit nebo vyvrátit mé hypotézy. Jako vzorek jsem si vybrala děti, které navštěvují základní školu, ve městě nebo na vesnici, v 3. – 5. ročníku, tedy ve věkové kategorii 9 – 11 let. Jedná se o děti mladšího školního věku, které si volnočasové aktivity do jisté míry vybírají samy, ale pokud navštěvují vesnickou ZŠ, jsou odkázány na dostupnost těchto aktivit. Prostřednictvím dotazníku jsem zjišťovala rozdíly v trávení

volného času u městských a vesnických dětí, poptávku a nabídku pro ně dostupných volnočasových aktivit, rozdílů v zájmech a ovlivnění výběru zájmového vzdělávání v návaznosti na projekt, který probíhá na vesnických ZŠ. Vyhodnocení výsledků jsem pro lepší přehlednost zpracovala v tabulkách a grafech.

Teoretická část

1 Volný čas

„Výraz volný čas má krásný zvuk. Vyvolává většinou velmi příjemné představy. Modrý hluboký prostor, bílá křídla ptáků, svoboda pohybu, poklid.

Ve volném čase je možnost věnovat se činnostem, které máme rádi, baví nás, uspokojují, přinášejí radost a uvolnění. Prostě je dělat chceme a můžeme.“¹

V naší společnosti vstupujeme v průběhu svého života do různých prostředí, ve kterých se účastníme volnočasových aktivit, získáváme v nich praktické zkušenosti, setkáváme se i s teoretickými informacemi. Učíme se tak poznávat, vzájemně spojovat a vyvažovat jejich různé stránky; nacházet v nich možnosti, které podpoří náš vstup do nových oblastí zájmových a veřejně prospěšných aktivit, uspokojí naše různorodé potřeby a rozvine zájmy. Tím vším volný čas je (nebo může být) pro každého z nás.²

Víme také, že představy o volném čase nejsou jen příjemné a pohodové. Objevují se stesky, pocity smutku, nejistoty a strádání. Pojem volný čas opravdu znamená nejen větší i menší životní radosti, ale i problémy, strasti a rizika. Tyto negativní pocity se dají shrnout do několika bodů:

- nemám žádný volný čas
- mám velmi málo volného času

---

¹ Pávková, J., Hájek, B., Hofbauer, B., Hrdličková, V., Pavlíková, A. *Pedagogika volného času*. 3. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2002. ISBN 80-7178-711-6, str.9

² Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*:

Trendy pedagogiky volného času. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-262-0030-7

- nejsem spokojen/a s tím, jak trávím volný čas
- nudím se, nevím co s volným časem
- věděl/a bych, co s volným časem, nemám však dostatek prostředků (příležitostí, peněz), jak své plány realizovat.

Volný čas se dokonce může stát i zdrojem velmi vážného ohrožení. Při neorganizovaném trávení volného času dochází k velké části úrazů dětí; mladí lidé svým jednáním ohrožují sebe i druhé experimentováním s drogami, z nudy překračují zákon; mnohdy se dopouštějí šikany svých vrstevníků, krádeží aut, zaměřují svou agresivitu na příslušníky jiných etnik...³

Z těchto důvodů oprávněně přitahuje volný čas dětí a mladých lidí mimořádnou pozornost. Pro ně znamená dlouhodobou perspektivu života a výchovy, způsob i šanci na jejich rozvoj a seberealizaci. Umožňuje mladé generaci poznávat, jak ke svému volnému času smysluplně přistupovat nejen dnes, ale i v dospělosti.⁴

1.1 Pojem volný čas, jeho definice a funkce

Dnešní člověk má z historického pohledu daleko více volného času. Tento nárůst je spojován s rozvojem hospodářství a technickým pokrokem, které přinesly úsporu práce nejen v zaměstnání, ale i při práci v domácnosti. Ke konci minulého století se také výrazně zkrátila pracovní doba (dnes je průměrná týdenní pracovní doba 40 hodin; v současnosti

---

³ Pávková, J., Hájek, B., Hofbauer, B., Hrdličková, V., Pavlíková, A. *Pedagogika volného času*. 3. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2002. ISBN 80-7178-711-6

⁴ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času:*

Trendy pedagogiky volného času. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-262-0030-7

patří ČR mezi první desítku zemí s rozsáhlým počtem 137 volných dní v roce) a narostl čas, který nemusel být věnován práci za účelem získání prostředků na obživu.⁵ Náplň volného času i jeho míra se poměrně rychle mění spolu s vývojem společnosti a jejích hodnot. Nacházíme zde mnoho proměnných, které se dají zkoumat, ale právě z hlediska těchto rychlých změn je jeho zkoumání velmi náročné.⁶

Ucelené poznání systému aktivit a institucí volného času zprostředkovávají věda o volném čase a pedagogika volného času.

„Věda o volném čase zkoumá:

- vznik volného času, rozvoj jeho rozsahu a funkcí i podmíněnost společenským kontextem;
- řeší jeho pronikání mezi mladou populaci, pro kterou je významnou podmínkou jejího současného života i perspektivou úspěšného rozvoje.“⁷

„Pedagogika volného času se zabývá:

- obsahem, formami a prostředky edukačních aktivit pro kultivaci individuálně a společensky prospěšného trávení volného času dětí a mládeže;
- činností školských a jiných zařízení, která zabezpečují edukaci ve volném čase;
- teorií a výzkumem toho, jak současná mládež (resp. i jiné skupiny populace) tráví

---

⁵ Slepíčková, I. *Sport a volný čas*. Praha: UK, Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0044-7

⁶ Hofbauer, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, s.r.o. 2004. ISBN 80-7178-927-5

⁷ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času:*

Trendy pedagogiky volného času. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-262-0030-7, str.14

volný čas v podmínkách soudobého stavu společnosti.“⁸ Pedagogika volného času je relativně mladá pedagogická disciplína, jeden z oborů pedagogiky. Je to společenskovědní obor, věda o výchově ve volném čase, teorie výchovy ve volném čase. V názvu uvedeného vědního oboru se objevuje termín volný čas jako jeden ze základních a často používaných. Pro vymezení výrazu volný čas je vhodné vyjít z rozdělení veškerého času, který člověk má k dispozici.⁹

Objasňováním pojmu volný čas se zabývá mnoho odborných publikací. Pro naše účely je postačující, oddělíme-li od sebe sféru povinností a sféru volného času a definujeme si volný čas z pohledu různých autorů:

Volný čas můžeme chápat jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil.

„Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění. Pod pojem volný čas se běžně zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. Z hlediska dětí a mládeže do volného času nepatří vyučování a činnosti s ním související, sebeobsluha, základní péče o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s provozem rodiny, domácnosti. Součástí volného času nejsou ani činnosti zabezpečující biologickou existenci člověka (jídlo, spánek, hygiena, zdravotní péče).“¹⁰

---

⁸ Průcha, J. *Přehled pedagogiky: Úvod do studia oboru*. 2. vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2006. ISBN 80-7178-944-5, str.92

⁹ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-262-0030-7

¹⁰ Pávková, J., Hájek, B., Hofbauer, B., Hrdličková, V., Pavlíková, A. *Pedagogika volného času*. 3. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2002. ISBN 80-7178-711-6, str.13

Pro vymezení výrazu volný čas vycházíme z rozdělení veškerého času, který máme k dispozici. Do oblasti povinností zahrnujeme zaměstnání, péči o domácnost a rodinné příslušníky, činnosti nezbytné k zajištění biologických funkcí a časové ztráty související s plněním povinností. Oblast volného času nám zahrnuje odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolnou veřejně prospěšnou činnost a časové ztráty s těmito činnostmi související (volně podle Bláhy, 1990).

„Volný čas lze v souhrnu definovat jako dobu, časový prostor, v němž jedinec nemá žádné povinnosti vůči sobě ani jiným lidem a v němž se pouze na základě svého vlastního svobodného rozhodnutí věnuje vybraným činnostem. Tyto činnosti ho baví, přinášejí mu radost a uspokojení a nejsou zdrojem trvalých obav či úzkosti.“¹¹

Funkce a možnosti volného času:

Oblast výchovy ve volném čase má své specifické funkce. Lze vymezit funkce výchovně – vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní. Jednotlivé typy zařízení, institucí a organizací pro výchovu ve volném čase, v době mimo vyučování plní tyto funkce v různé míře a různými způsoby, podle svého poslání. Význam jednotlivých funkcí se v průběhu historického vývoje měnil.

„H.W. Opaschowski

- rekreace (zotavení, uvolnění)
- kompenzace (odstraňování zklamání a frustrací)
- výchova a další vzdělávání (učení o svobodě a ve svobodě, sociální učení)
- kontemplace (hledání smyslu života a jeho duchovní výstavby)

---

¹¹ Slepíčková, I. *Sport a volný čas*. Praha: UK, Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0044-7, str.12

- komunikace (sociální kontakty a partnerství)
- participace (angažování se na vývoji společnosti)
- integrace (stabilizace života rodiny a vrůstání do společenských organismů)
- enkulturace (kulturní rozvoj sebe samého, kreativita v umění, sportu, v technických a dalších činnostech)¹²

1.2 Různé pohledy na volný čas

- z ekonomického hlediska je důležité kolik prostředků společnost investuje do zařízení pro volný čas, zda a jakým způsobem se aspoň část nákladů vrátí
- z hlediska sociologického a sociálně-psychologického je zapotřebí sledovat, jak činnosti ve volném čase přispívají k utváření mezilidských vztahů, zda pomáhají tyto vztahy kultivovat
- z politického hlediska nutno uvážit, jak a do jaké míry bude stát svými orgány zasahovat do volného času obyvatelstva, jaká bude školská politika, zda v rámci školské soustavy bude věnována patřičná pozornost i zařízením pro ovlivňování volného času
- zdravotně-hygienický pohled na využívání volného času především sleduje, jak lze podporovat zdravý tělesný i duševní vývoj člověka
- pedagogická a psychologická hlediska berou v úvahu věkové i individuální zvláštnosti a jejich respektování ve volném čase.¹³

---

¹² Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-262-0030-7, str. 13

¹³ Pávková, J., Hájek, B., Hofbauer, B., Hrdličková, V., Pavlíková, A. *Pedagogika volného času*. 3. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2002. ISBN 80-7178-711-6

1.3 Výchova k volnému času a životní styl

Obsah volného času je naplňován různě a odpovídá věkovým a individuálním potřebám. Rozlišujeme volný čas dětí a mládeže, dospělých a seniorů. **Volný čas dětí a mládeže** má svá specifika a od volného času dospělých se liší obsahem, rozsahem, mírou samostatnosti a závislosti, nutností pedagogického působení.

V této souvislosti se může vztah mezi volným časem a výchovou specifikovat třemi způsoby. Vychováváme proto, aby děti a mládež uměly volný čas využít – **výchova pro volný čas (k volnému času)**. Metody a formy práce, instituce a aktivity využívané jako prostředky výchovy označujeme jako **výchovu volným časem**. Specifické podmínky výchovy zahrnuje pojem **výchova ve volném čase**, tedy výchovné působení v období lidského života, kdy jedinec relativně svobodně rozhoduje o jeho náplni (bez rozlišení věku).¹⁴

Způsob trávení volného času může mít charakter receptivní (pasivní přijímání zábavy často zprostředkované masmédií) nebo aktivní (přímá osobní tvořivá účast, která zintenzivňuje prožitky). Problematiku volného času je tedy nutné pojímat ve dvou rovinách - nejen jako bezprostřední naplňování volného času, ale i jako výchovu k účelnému využívání volného času. Ta má jedince vybavit dostatečnou mírou poznatků a dovedností, jak najít a specifikovat své zájmy a tyto pak naplňovat a nacházet v nich uspokojení.

---

¹⁴ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-262-0030-7

Pedagogické výchovné působení ve volném čase využívá různé **metody** práce. Rozdělujeme je na metody slovní (rozhovor, přednáška, výklad), metody názorné (pozorování, předvádění), metody praktických činností (dítě se samo podílí na dané aktivitě). Metody se často navzájem prolínají-

Činnosti a aktivity zaměřené na volný čas jsou založeny na zájmu jedince. Termín **zájem** vyjadřuje relativně stálé zaměření člověka, osobnosti. Předmětům zájmu nebo činnosti přikládá jedinec zvláštní hodnotu, která ho nutí je aktivně používat. Toto využití mu přináší kladné citové naladění a uspokojení. Zájmy aktivují osobnost k činnosti zaměřené na uspokojení předmětu zájmu – mají těsnou souvislost se schopnostmi a vlohami jedince. Tento jedinec rozvíjí zejména ty zájmy, v nichž je úspěšný. **Zájmy lze členit** podle intenzity (povrchní, hluboké), délky trvání (krátkodobé, dočasné, dlouhodobé), podle společenských norem (žádoucí, nežádoucí), podle zaměřenosti (jednostranné, mnohostranné). **Zájmové činnosti** příznivě ovlivňují efektivitu vzdělávání a výchovy. Jsou významnými činiteli společenského i individuálního rozvoje, jsou silným socializačním prostředkem. Všechny typy zájmových činností odreagovávají od negativních pocitů a umožňují prožívat pocity kladné. Dovolují poznávat vlastní možnosti a svobodně si zvolit druh zájmu. Zájmové činnosti podněcují, podporují a rozvíjí samostatnost, tvořivost a zdravou společenskou aktivitu. Plní funkci výchovnou a vzdělávací. Dělí se do zájmových oblastí, avšak některé zájmové činnosti nelze jednoznačně zařadit. Pokud čas dítěte není naplňován žádoými aktivitami, má dítě (dospělý jedinec) sklon k destrukci, agresi a k podobným sociálně negativním činnostem. Velmi často je aktivní činnost nahrazena virtuální realitou a jedinec nemusí pociťovat pocit uspokojení a štěstí.

Zájmová činnost je obsahem nabídky školských zařízení a dalších subjektů, které naplňují volný čas dětí a mládeže. Zařízení vytvářejí podmínky pro činnost individuální nebo skupinovou. Organizační **formy** zájmových činností vyplývají

z charakteru subjektů a jejich posláních, v nichž jsou realizovány. Tyto formy se dělí podle různých hledisek. Podle stupně organizovanosti se dělí na **organizované** - vedené pedagogem (kroužky, soubory, oddíly, kluby) nebo **neorganizované** – spontánní (volně přístupná sportoviště, herny) bez vedení pedagoga.

Podmínkou aktivit v zájmových oblastech a činnostech je vyvolat nebo zvýšit zájem jedinců. Je nutné uspokojit specifickou potřebu, z hlediska zájmů se může jednat o potřebu pohybu, poznávání, sebevyjádření a komunikace. K nabízeným aktivitám, ale i k celému okolí zaujímá jedinec postoj, který vyplývá z jeho potřeb. Pedagog má svým působením vyvolat v dětech potřeby, které motivují k větší snaze něco se naučit, dokázat a vědět.

Motivace má vést k vytyčenému cíli. Úspěšnost motivace je dána důležitostí, kterou činnosti daný jedinec přisoudí. Ovlivňuje ji i očekávání úspěchu a ocenění, protože pokud dítě v určité činnosti uspěje, má tendenci tuto činnost opakovat. Motivací může také být úspěch blízkého okolí. Neuspěje-li, přenáší většinou svůj zájem jinam. Motivace aktivizuje, což znamená, že musí být přiměřená. Dále reguluje, tedy určuje, co se má dítě naučit, zvládnout, dělat a jak postupovat. V neposlední řadě posiluje žádoucí chování a jeho směr. Úkolem pedagoga nebo vedoucího je udržovat motivaci na odpovídající úrovni.

Prostřednictvím volnočasových aktivit jsou posilovány a rozvíjeny určité **kompetence**. Do rozvíjených kompetencí jsou slučovány jednotlivé vzdělávací cíle. Obecným cílem výchovy je naučit jedince hospodařit s volným časem a hlavně ho rozumně využívat. Mezi základní kompetence patří zejména kompetence k učení. Zde se jedinec učí být kreativní, s chutí pracovat a vždy práci dodělat. Velmi důležitá je také kompetence k řešení problémů, kdy si jedinec všímá dění kolem své osoby a snaží se problémy aktivně řešit. Jedinec si uvědomuje svou vlastní hodnotu a to jak při individuálních problémech, tak při řešení ve skupině. Při vyskytnutí se konfliktu ve společnosti je schopen uvědomit si zodpovědnost za celou skupinu.

Pro rozvoj řeči i mimoslovní komunikaci je velmi prospěšná kompetence komunikativní, kdy jedinec umí vyjádřit svůj názor, komunikuje bez ostychu a zároveň dokáže vyslechnout názory ostatních.

V rámci společnosti má velkou váhu kompetence sociální a personální. V dnešní společnosti je nutné mít schopnost organizovat nebo plánovat konání kolem sebe. Velmi důležité je umět řídit a hodnotit své chování a chování skupiny. V rámci volného času se jedinec učí účelně využívat svého času, orientuje se v jeho využití. Zároveň však kompetence k trávení volného času učí odmítnout nevhodné nabídky pro jeho využití.

Poslední kompetence se nazývá občanskou. Jedinec si uvědomuje svá práva a práva druhých. Díky nim by měl vnímat nespravedlivost a agresivitu vůči ostatním ve společnosti a umět se bránit šikaně. Tato poslední kompetence je velmi důležitá v rámci společenského chování a zásad demokracie. Pochopení a uplatňování zásad právního státu, demokracie, základních lidských práva a svobod je základem společnosti.¹⁵ Zainteresovanost státu na oblasti volného času dětí a mládeže je zřejmá, stát podporuje smysluplné využívání volného času prostřednictvím dotací volnočasovým subjektům a institucionalizováním péče o volný čas dětí a mládeže zřizováním zařízení určených speciálně pro tuto oblast.

Nabídka pro volný čas dětí a mládeže by měla tvořit funkční systém bez preferování institucí, organizací či majetkoprávních vztahů. Na nabídce by se měli podílet všichni partneři na základě dohod a smluv s využitím zdrojů: státních, obecních, z plateb účastníků i příspěvků sponzorů, využíváním zdrojů materiálních, prostorových i personálních.

V rámci preventivní funkce pedagogiky se objevil pojem animace. V současné době se tento pojem společně s pojmem animátor stále více vyskytují v ČR. Pojem animátor vychází z latinského **anima** (=duše) a označuje toho, kdo v procesu animace oduševňuje, oživuje, podněcuje, aktivizuje animaci, pracuje metodou animace (= vše se děje jakoby

---

¹⁵ Pávková, J. Pedagogika volného času – přednáška, Praha: UK – akademický rok 2011/2012

samo). Také to může být ten, který motivuje aktivity zevnitř skupiny. Výklad slovesa animovat není jednotný a jeho použití vychází zejména ze společenských zvyklostí dané země. U nás je využíváno jak ve smyslu odborné práce s dětmi, tak také jako pojem ve smyslu poskytnutí služby – například hlídání dětí. **Animace** jako odborná práce s dětmi je nedirektivní a akční metoda práce založená na otevřenosti, dobrovolnosti, zachovávající prostor pro iniciativu vychovávaných. Nabízené činnosti svou atraktivností převyšují přitažlivost protispolečenského chování. Tato forma práce umožňuje jedinci objevovat sama sebe, podílet se na společné realizaci cílů, pomáhá mu najít svou vlastní identitu a současně s tím i místo ve společnosti. Podporuje vytváření podmínek pro zlepšení prožívání vztahů s ostatními a komunikaci.¹⁶

1.4 Vliv prostředí na volbu volnočasových aktivit

Osobnost člověka, jeho individualita se utváří v průběhu ontogenetického vývoje působením různých činitelů. Určité předpoklady si dítě přináší na svět už při svém narození. Jedná se o vrozené předpoklady, vlohy, které mohou být zděděné po předcích, nebo dispozice získané v průběhu prenatálního vývoje. Již v okamžiku početí začínají na dítě působit vlivy prostředí, které ho formují. Zvlášť velký vliv na vývoj jedince má sociální prostředí. Záměrné a cílevědomé působení na člověka, nejčastěji na dítě nazýváme výchovou. Klíčovou roli při výchově dětí hraje rodina jako primární sociální skupina se svými bohatými a intimními citovými vztahy. Na výchovné působení rodiny navazují a doplňují je předškolní zařízení a později škola jako jeden z nejvýznamnějších výchovných činitelů. Výchovná zařízení se snaží o navázání neformálních a účinných forem spolupráce, včetně zapojování rodičů a jiných dospělých do činnosti dětí ve volném čase. V období adolescence se unikátním a nezastupitelným výchovným činitelem stávají vrstevnické

---

¹⁶ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-262-0030-7

skupiny. Příslušnost k dané vrstevnické skupině může rozhodujícím způsobem určovat náplň volného času jedince. Obecně je členství ve vrstevnické skupině důležitým faktorem zdravého vývoje jedince.¹⁷

Domnívám se, že každý z nás má životní zkušenost s tím, že něco nebo někdo ovlivnil významně naši životní cestu. Pelikán tyto situace nazývá jako „životně významné“ a rozděluje je na:

- obecně významné životní situace – mezi ně patří situace, které nesporně působí na člověka, i když na každého působí jinou silou, jedná se o určité mezníky života jedince, které uvádějí i vývojoví psychologové (např. narození, vstup do školy, odchod do důchodu či těžká nemoc, ztráta zdraví či smrt blízkého člověka, ale také válka, živelná pohroma nebo katastrofa)
- osobně významné životní situace – jsou ty, které oslovily konkrétního člověka, jiným se mohla zdát tato situace zajímavá, ale neoslovila je natolik, aby změnili názor či postoj nebo je dokonce provázela celým životem (Pelikán, 2002)

Prostředí, které nás ovlivňuje, jsou nejen lidé a životní situace, ale zejména místo, ve kterém žijeme. Geograficky nebo dle počtu obyvatel má vliv na způsob a možnosti trávení volného času a výběr volnočasových aktivit.

---

¹⁷ Pávková, J., Hájek, B., Hofbauer, B., Hrdličková, V., Pavlíková, A. *Pedagogika volného času*. 3. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2002. ISBN 80-7178-711-6

2 Školská zařízení pro zájmové vzdělávání:

Podle ustanovení školského zákona (zákon č.561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání) jsou do školských zařízení pro zájmové vzdělávání (vyhláška č.74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání) zahrnuta střediska volného času (což jsou domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností), školní družiny a školní kluby. Zařízení pro zájmové vzdělávání jsou součástí vzdělávací soustavy, jsou zapsána do rejstříku škol a školských zařízení a vytvářejí si vlastní školní vzdělávací program.

Čím se liší práce ve školských zařízeních (výchovy mimo vyučování, zájmového vzdělávání) od vzdělávacího procesu ve škole:

Účast není společensky stanovenou povinností jako školní docházka, je motivována především dobrovolným a relativně samostatným rozhodnutím jedince. Zařízení nevydávají žádná legislativně podložená vysvědčení či osvědčení. Přijímání do těchto zařízení nepodléhá správnímu řízení.

Program činnosti a jeho postup vychází více ze skutečné úrovně zájmů než ze závazných norem stanovených pro školní vzdělávání. Je zde vytvářen dostatečný prostor pro individuální přístup a vlastní tempo činnosti. Pro tato zařízení nejsou stanoveny vzdělávací standardy.

Časová volnost (relativní neohraničenost) umožňuje využití rozmanitých forem a metod práce.

V souvislosti s předchozím jsou činnosti v rozmanitých prostorách, které mohou být dynamičtější, snadněji měnitelné a mohou i více podporovat tvořivost než tradiční školní učebny.¹⁸

- **Středisko volného času (Dům dětí a mládeže, stanice zájmových činností)**

Středisko volného času (dále SVČ) jsou zpravidla právní subjekty. Domy dětí a mládeže jsou zařízení s širokou zájmovou působností. Pokud se zabývají pouze jednou zájmovou oblastí, mají název stanice zájmových činností.

- **DDM (Domy dětí a mládeže)** jsou střediskem pro volný čas dětí a mládeže ve smyslu §19 zákona č.76/1978 Sb., o školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. Hlavní předmět činnosti vymezuje školský zákon č.561/2004, o předškolním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Domy dětí a mládeže podle Hofbauera vycházejí plně z podstaty, specifik a možností volného času a odpovídají pružně na zájmy dětí a mladých lidí i na potřeby jejich výchovy, založené na jejich rozhodnutí těchto aktivit se účastnit. Dosavadní vývoj těchto zařízení i jejich současné pojetí spojuje pozitivní tradice s potenciálem inovovat jejich koncepci, obsah i metody. Střediska jsou tak ve všech těchto směrech jakýmsi praktickým průzkumníkem, který vychází vstříc předpokladům, zájmům i ambicím svých reálných i potenciálních účastníků. Úspěšnost této koncepce potvrzuje rozvoj jejich sítě, diferenciací obsahu a metod, rozšiřování dosahu a trvale rostoucí účinnost působení i jejich společenská prestiž.

Formy zájmového vzdělávání jsou stanoveny vyhláškou o zájmovém vzdělávání::

---

¹⁸ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-262-0030-7

1. Pravidelná zájmová činnost – je organizována v zájmových útvarech. Je určena účastníkům přihlášeným k pravidelné docházce.
2. Zájmová činnost příležitostná – zahrnuje nabídku organizovaných příležitostných nebo cyklických akcí výchovně-vzdělávacího či rekreačního charakteru. Do této aktivity patří např. místní soutěže a turnaje, přehlídky, výlety, exkurze, divadelní představení.
3. Táborová činnost – rozumíme jí organizovanou činnost s dětmi, mládeží, příp. rodiči a dětmi, zpravidla provozovanou v době dlouhodobého volna, o prázdninách, a to mimo sídlo SVČ. Uskutečňuje se formou pobytu účastníků převážně mimo město a to prostřednictvím táborů pobytových, putovních, hvězdicových s charakterem rekreačním, rekreačně – zdravotním, odborným, charakterem expedice
4. Osvětová činnost – SVČ mohou poskytovat odbornou pomoc ostatním subjektům pečujícím o volný čas dětí a mládeže v rezortu školství i občanským sdružením pracujícím s dětmi mládeží a sdružením dětí a mládeže. Pomoc se uskutečňuje formou seminářů, školení, odborných instruktáží, konzultací a výukových programů.
5. Nabídka otevřených spontánních aktivit – je průběžná nabídka činností, které jsou pedagogicky a organizačně ovlivňovány pedagogy nepřímo. Nabídka je využívána individuálně nebo skupinami účastníků neorganizovaně podle jejich aktuálního zájmu (např. otevřená hřiště či sportoviště, otevřené kluby s knihovnou, přístupem k internetu, hrami.)
6. Organizace soutěží a přehlídek vyhlášených nebo spoluvyhlášených MŠMT ČR – specifická forma zájmového vzdělávání.
7. Individuální práce s účastníky vedoucí k rozvoji nadání – individuální nabídka pro talentované děti, žáky a ostatní účastníky s vyhraněnými zájmy.

- **Školní družina** (dále ŠD) je školské zařízení výchovy mimo vyučování, jež je mezi ostatními zařízeními určenými pro volný čas dětí nejčtenější, zaměstnává nejvíce vychovatelů a jeho odděleními prošlo nejvíce dětí. Školní družina ve dnech školního vyučování tvoří pro děti přechod mezi výukou ve třídách a pobytem doma. Družina není pokračováním školního vyučování, pedagogická práce v ní má svá specifika a je výrazně odlišná od běžné vzdělávací praxe. Plní funkci sociální, pro děti zabezpečuje odpočinek, rekreaci i zájmové činnosti. Pracuje v kontextu dalších subjektů nabízejících aktivitu výchovy mimo vyučování (zájmové kroužky škol, zájmové útvary domů dětí a mládeže, schůzky dětských organizací, výuka v základních uměleckých školách). Je vymezena dobou bezprostředně po vyučování a odchodem dětí domů nebo za jinými mimoškolními aktivitami. Práce školní družiny je zcela samostatnou oblastí výchovně – vzdělávací činností a řídí se specifickými požadavky a pravidly pedagogiky volného času. Školní družiny vznikají při základních školách nebo mohou být zřízeny jako samostatné zařízení. Mohou sloužit jedné nebo více školám. Pro zabezpečení funkcí družiny jsou děti rozděleny do oddělení, která se zaplňují do počtu 30 žáků. Počty přítomných žáků se během dne mění – odcházejí do kroužků či za dalším zájmovým vzděláváním, také doby odchodů domů jsou různé. Do školní družiny jsou žáci obvykle přihlášení k pravidelné docházce. Družina je určena žákům prvního stupně základní školy, v odůvodněných případech může být do ŠD zařazen i žák druhého stupně základní školy. Školní družina může zřizovat zájmové kroužky, jejichž členy mohou být i žáci, kteří nejsou přihlášeni do ŠD k pravidelné docházce. Kroužky mohou být poskytovány za úplatu, mohou je vést vychovatelky, učitelé, rodiče či externí spolupracovníci.¹⁹

---

¹⁹ Hájek, B., Pávková, J. a kol. *Školní družina*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2003. ISBN 80-7178-751-5

- **Školní klub** (dále jen ŠK) je určen žákům druhého stupně ZŠ a žákům těch ročníků víceletých gymnázií, které odpovídají nejvýše devátému ročníku ZŠ. ŠK a ŠD mohou tvořit jeden organizační celek a mohou organizovat společné činnosti. Základem činnosti ŠK jsou zájmové aktivity organizované formou různých kroužků, příležitostných akcí a aktivit i průběžnou nabídkou spontánních činností. Do ŠK se mohou žáci přihlásit k pravidelné docházce nebo jen do některých kroužků. ŠK je otevřen každý den školního vyučování (popř. prázdnin) pro všechny přihlášené žáky. V obcích, kde není zřízeno středisko volného času dětí a mládeže, může klub přebírat jeho funkci.

- **Nestátní neziskové organizace (NNO)**

Dalšími výraznými subjekty pracujícími s dětmi a mládeží jsou organizace dětí a mládeže a občanská sdružení, která se věnují dětem a mládeži. Řada organizací působí na území celé republiky (Junák – svaz skautů a skautek, Pionýr, Duha, Česká táborská unie, Sokol a další tělovýchovné organizace, zájmová sdružení hasičů, rybářů apod.), velké množství sdružení má pouze místní působnost (např. různá sdružení přátel při školách a školských zařízeních).

Řada sdružení je ustanovena podle zákona o sdružování občanů. Zakládat sdružení mohou občané (ale i právnické osoby), čímž se stávají právnickými osobami se všemi náležitostmi z toho plynoucími. Sdružení vzniká registrací u ministerstva vnitra.

Nestátní neziskové organizace (NNO) pracující s dětmi a mládeží představují kromě škol a školských zařízení důležitý prvek ve vytváření žádoucí nabídky pro aktivní využití volného času dětí a mládeže. Na podporu NNO vypisuje MŠMT ČR dotované programy, které mají za cíl:

- podporu rozvoje nestátního neziskového sektoru v oblasti práce s dětmi a mládeží;

- podporu vytváření nabídky volnočasových aktivit pro organizované i neorganizované děti a mládež zajišťované NNO;
- podporu mimoškolních zájmových aktivit, participace a dobrovolné práce s dětmi a mládeží
- rozvoj mobility a mezinárodní spolupráce mládeže;
- zvýšení odbornosti dobrovolných pracovníků NNO.

Další programy na podporu činnosti s dětmi a mládeží se zaměřením na prevenci sociálně patologických jevů vypisuje ministerstvo vnitra, ale i orgány veřejné správy. Prostředky jsou přidělovány granty a jsou účelově vázány na přijatý program.

Nezastupitelnou roli ve vytváření společensky žádoucí nabídky aktivit volného času mají obce se samostatnou působností, kterým zákon o sociálně – právní ochraně dětí ukládá „vytvářet předpoklady pro kulturní, sportovní, jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí“ a dalšími ustanoveními sleduje péči obce o ohrožené děti. Mají zejména sledovat využívání jejich volného času, nabízet jim programy pro využití volného času se zřetelem k zájmům dětí a jejich možnostem, spolupracovat se školami a dalšími subjekty.

- **Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM)**

Tato zařízení mají především sociální poslání a jsou určena neorganizovaným dětem a mládeži (klientům), kteří se nacházejí v obtížné životní situaci (narušené rodinné či vrstevnické vztahy, nízká sociální a životní úroveň, problémy ve škole či v zaměstnání, zdravotní handicap), jsou ohroženy sociálně patologickými jevy (kriminalita, zneužívání návykových látek, násilí, diskriminace, záškoláctví, nezaměstnanost) nebo mají vyhraněný životní styl neakceptovatelný většinou společností (ideologické skupiny, gangy). Jako své základní poslání si vytkla doprovázet tyto jedince v obtížných životních situacích a přispívat ke zlepšení kvality jejich života. Základním prostředkem pro oslovení a získání klientů je atraktivní nabídka možností trávení volného času, touto cestou je vytvářen

prostor pro přirozené navázání kontaktu s cílovou skupinou a následné poskytování sociálních služeb. Účast na činnosti je bezplatná. Klient se nemusí registrovat ani jinak přihlašovat a může zůstat v anonymitě. Může kdykoli přijít nebo odejít podle svého uvážení.

NZDM nabízí tyto čtyři základní služby:

- volný vstup a pobyt v zařízení
  - volnočasové aktivity
  - sociální služby
  - aktivity a činnost zaměřené na prevenci
-
- **Živnostenské podnikání k dětem a mládeži**

Dalšími početnými subjekty jsou různí organizátoři a provozovatelé nabídky volnočasových aktivit na komerčním základě. Zřizují se jako živnosti a mohou se zaměřovat na získávání dovedností (hudební či výtvarné kurzy apod.) nebo na sociální služby pro zaměstnané rodiče (hlídání dětí spojené s některými zájmovými aktivitami – malování, zpěv, hry na hudební nástroje apod.). Specifickou oblastí jsou provozovatelé táborů a dalších činností, neboť volnočasové aktivity a práce s dětmi podle zákona č. 695/2004 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), a podle nařízení vlády č. 469/2000 Sb., kterým se stanoví obsahové náplně živností ve znění nařízení vlády č. 491/2004 Sb., nejsou vázány živností a není pro ně vyžadována odborná způsobilost.

Základní umělecké školy (ZUŠ)

Patří do sítě škol, ale účast na výuce v nich je dobrovolná, a uskutečňuje se v mimoškolní době. Zpravidla zřizují obory hudební, literárně – dramatický, taneční, výtvarný. Největší zájem je tradičně o studium hudby, které si volí skoro dvě třetiny dětí.²⁰

---

²⁰ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-262-0030-7

2.1 Nejrozšířenější organizace, sdružení a hnutí zaměřená na děti a mládež a jejich volný čas v ČR po roce 1990

Před rokem 1990 bylo v naší zemi oficiálně jen monopolní sdružení dětí a mládeže, „jednotná“ organizace – Socialistický svaz mládeže a jeho Pionýrská organizace SSM. S mládeží však pracovaly i další zájmové organizace. Kromě nich existovalo nezávislé a neoficiální sdružování mladých lidí (např. v rámci různých církví), které však státní moc s různou mírou intenzity potlačovala.

Obnova demokratických poměrů v naší zemi přinesla zásadní změnu i v této oblasti: vznikly či obnovily činnost desítky sdružení mládeže: tradiční, která působila již v předválečném období; sdružení vytvořená v roce 1968, která v následujících normalizačních letech musela činnost záhy ukončit; v činnosti pokračovala a pokračují sdružení dospělých, působící také mezi dětmi a mládeží (tělovýchovné a sportovní organizace, Červený kříž, hasiči, ochránci přírody, rybáři ...) Některá sdružení mají lokální nebo regionální dosah; část jich působí v celostátním rámci a některé jsou i součástí širokých mezinárodních hnutí. Všechny tyto typy sdružování zahrnují podle reálných odhadů 10-15% naší mladé generace. Pro koordinaci svého působení vytvořily dvě střešové organizace (Českou radu dětí a mládeže a Kruh sdružení dětí mládeže), jež spolupracují s evropskými strukturami mladé generace, především s Fórem evropské mládeže (v Bruselu, sídlo Evropské unie) a s institucemi Rady Evropy (ve Štrasburku, zejména Středisky evropské mládeže). To umožňuje také našim sdružením účastnit se celoevropských aktivit. Významným podnětem pro působení mezi mladou generací se stala Bílá kniha Evropské komise, přijatá koncem roku 2001.²¹

---

²¹ Pávková, J., Hájek, B., Hofbauer, B., Hrdličková, V., Pavlíková, A. *Pedagogika volného času*. 3. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2002. ISBN 80-7178-711-6

Sdružení dětí a mládeže, spolu se školskými zařízeními pro volný čas dětí a mládeže, patří mezi činitele působící ve volném čase, která se u nás od počátku 90. let minulého století vrátila k pluralitnímu a současně perspektivnímu modelu svého uspořádání a činnosti. Sdružení dětí a mládeže jsou součástí širokého okruhu neziskových organizací, jejichž počet se u nás odhaduje na 3 tisíce. Členů sdružení dětí a mládeže, součástí střešové organizace Česká rada dětí a mládeže, je v současnosti skoro 200 tisíc v 97 sdruženích.

Pluralita odráží různorodost cílů, obsahu a organizace činnosti jednotlivých sdružení; různost složení a zájmů členů, rovněž i cest a metod vedoucích k jejich rozvíjení. Některá sdružení navazují na dlouhodobé, předválečné tradice (Junák - Pionýr); další na druhou polovinu 60. let, kdy vznikala jako výsledek tehdejšího demokratizačního procesu (Duha - Folklorní sdružení), z velké části jsou však výrazem nově vznikajících potřeb a zájmů, jak je přináší vývoj od počátku 90. let. Tak vznikla široká paleta sdružení širokého profilu a celostátního dosahu a uplatnění, a to jak konkrétního zájmového vymezení (například pro pobyt v přírodě nebo uměleckou tvořivost), tak i úže vymezeného obsahového pojetí nebo jenom regionálního či místního dosahu.

- Junák – vznikl ze skautského hnutí založeného v roce 1907 ve Velké Británii. Tato organizace patří mezi nejpočetnější, v roce 2005 měla 47 100 členů. U nás hnutí založil Antonín Benjamín Svojsík a z jeho iniciativy bylo nazváno Junák – český skaut. Tato organizace se zaměřuje na děti a jejich výchovu k přírodě a tělesnou zdatnost, připravenost plnit svoje povinnosti bližnímu, společnosti, vlasti. (Hofbauer, 2004)
- Pionýr – původní organizace byla založena roku 1949 a nazývala se Pionýrská organizace Československého svazu mládeže (ČSM), později Socialistického svazu mládeže (SSM). Novodobý Pionýr vznikl v roce 1990, v roce 2005 měl 19 200 členů a vystupuje jako demokratická, dobrovolná, samostatná a nezávislá organizace s výchovnou a charitativní činností. Respektuje potřeby svých členů rozmanitou celoroční činností. (Pávková, 1990)

- Česká tábornická unie – navazuje na trampské hnutí. Členy mohou být děti i dospělí, v roce 2005 měla 7 400 členů. Podobné organizace jsou Asociace turistických oddílů mládeže ČR – ATOM, Zálesák, Liga lesní moudrosti. (Hofbauer, 2004)
- Sokol (sokolské hnutí) – založen v roce 1862 Dr. Miroslavem Tyršem a Jindřichem Vágnerem. Zájmové sdružení zaměřené na tělovýchovu jehož původní myšlenkou byl rozvoj tělesné, duševní i morální stránky osobnosti s vidinou ideálu zdravého, všestranně vyspělého národa. (Pávková, 1999).
- Folklórní sdružení – v roce 2005 má 13 400 členů. Je zaměřené na lidové tradice a lidové umění v jednotlivých krajích. Každoročně pořádá 50 festivalů a přehlídek, spolupracuje s mezinárodními folkovými organizacemi. (Hofbauer, 2004).
- Duha – otevřené sdružení jednotlivců i kolektivů bez ohledu na členství v dalších organizacích. Hlavní důraz klade na vytváření a realizaci programů pro děti a mladé lidi. Sdružení pořádá společné akce v přírodě i v městě; činnost zdůrazňuje herní aktivity, psychologické hry a recesi.
- YMCA (Young Men's Christian Association) – u nás působí od roku 1920, v roce 2005 má 7 100 členů. Křesťanské sdružení mladých lidí – nepolitické a nevýdělečné sdružení, které se nejvíce zaměřuje na práci s rodinami. (Hofbauer, 2004).

3 Volný čas u dětí ve věku 6 – 11 let (mladší školní věk, žáci prvního stupně ZŠ)

„Mladší školní věk je období ve srovnání s tím, co předcházelo i co bude následovat, poměrně klidné, nebouřlivé a také šťastné.“²²

Dítě školního věku je ve fázi konvenční morálky. Na významu postupně nabývají normy vrstevnické skupiny a zároveň se diferencují způsoby komunikace. Školní věk je fází píce a snaživosti, dítě se vymezuje tím, co dokáže. Rozvíjí se genderové sebepojetí, genderová diferenciacce je čím dál větší. Děti v tomto období dávají jednoznačnou přednost vrstevníkům stejného pohlaví.²³ Snadno mezi sebou navazují kontakt, vytvářejí herní skupiny, vznikají první kamarádství. Tyto vztahy jsou však ještě labilní, dítě si vybírá kamarády často podle náhodných znaků či nepodstatných vlastností. Chlapci a dívky si většinou již nehrají společně, ale vytvářejí samostatné herní skupiny, jejichž hry mají odlišný charakter. Často mezi nimi vznikají spory. Vztahy mezi dětmi se vyvíjí převážně uvnitř školní třídy nebo v rámci volnočasových seskupení.²⁴ Škola zabírá dítěti velkou část dne a vezmeme-li v úvahu i domácí přípravu, je to asi polovina denní doby, jež je k dispozici po odečtení „prostoju“ (spánek, doba strávená jídlem, hygienou, dopravou a drobnými provozními povinnostmi). Tím, že škola zabere polovinu dne, vytváří něco nového, a to je – volný čas.²⁵

„Normální zdravé dítě mladšího školního věku je výrazně extrovertně zaměřeno.

---

²² Říčan, P. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-078-0

²³ Vágnerová, M. *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: UK, Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8

²⁴ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-262-0030-7

²⁵ Říčan, P. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-078-0

S touto skutečností souvisí značná šíře zájmů, které jsou však nestálé a dosti povrchní. Zájmy a potřeby (např. potřeba pohybu, poznání, citové odezvy, sebeuplatnění) jsou nejčastějšími motivy jednání dětí. V průběhu činností se rozvíjejí schopnosti, v některých oblastech (hudba, výtvarné činnosti) se již může projevit nadání či talent dítěte. Obecná rozumová schopnost (inteligence) se vyvíjí dlouhodobě v souvislosti s postupným rozvojem abstraktního myšlení a na její konečnou úroveň lze v mladším školním věku usuzovat jen obtížně. Nejvýznamnější činností dětí mladšího školního věku je učení, které uspokojuje dětskou zvědavost, typickou pro toto období. Uskutečňuje se spontánně i záměrně při vyučování a přípravě na ně.

Hra má v tomto věku stále velký význam, mění se však její charakter. Je realističtější, méně fantastická, promyšlenější, plánovitější a složitější. Děti si více hrají ve skupinách, při hře spolupracují. Přibývá her s pravidly, zejména pohybových. Z tvořivých her jsou oblíbené hry konstruktivní, námětové hry mají mnohem bohatší a reálnější náplň než v předškolním věku. Hry, zejména pohybové, mají v tomto věku velký význam jako kompenzace duševní práce a dlouhého sezení ve škole.²⁶

3.1 Fyziologické změny a jejich vliv na volný čas

V období mladšího školního věku je nápadný zejména růst do výšky. Nápadné je hlavně prodlužování dolních končetin. Průměrný chlapec vyroste od 6 do 11 let ze 117 na 145 cm, jedenáctiletá dívka je asi o centimetr vyšší než chlapec. Váhově se chlapec dostane z 22 na 37 kg. Dívka je sotva o půl kilogramu těžší, přestože má již o něco širší pánev a trochu více podkožního tuku než chlapec.²⁷ Vývoj kostry ještě není dokončen. Pokračuje formování páteře, srůstání kostí pletence lopatkového a pánevního, dochází ke změnám ve

---

²⁶ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-262-0030-7, str. 92

²⁷ Říčan, P. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-078-0

tvaru lebky. Pokračuje osifikace kostí. V kosterní soustavě je mnoho chrupavčité tkáně, nesprávné a nepřiměřené zatížení by mohlo vést k vadnému držení těla. Výrazným znakem období je také vývoj trvalého chrupu. Svalstvo i všechny vnitřní orgány zvyšují svou výkonnost a objem. Nervová soustava dítěte snadno podléhá únavě.

Dítě mladšího školního věku má velkou potřebu pohybu, jeho pohybová aktivita je velmi výrazná. V souvislosti se zdokonalováním činnosti smyslových orgánů, svalstva a s vývojem kostry se zlepšuje pohybová koordinace, zejména drobného svalstva ruky. Pohyby dětí jsou rychlejší, přesnější, vytrvalejší, rozmanitější, vytvářejí se předpoklady pro organizovanou tělovýchovu. Do osmého roku se dítě ještě příliš nezaměřuje na výkon, má potřebu spíše spontánního pohybu.

Případné poruchy tělesného rozvoje dítěte mohou být důsledkem nejen nesprávné výživy a zanedbávání hygienické a zdravotní péče, ale i nedostatku všestranných podnětů, zejména ve sféře citové.²⁸

3.2 Psychologické změny a jejich vliv na volný čas

Rozumový rozvoj dítěte silně ovlivňuje prostředí, vyučování a činnosti, jimž se dítě věnuje ve volném čase.

Vnímání se v tomto období zdokonaluje s vyžíváním smyslových orgánů. Charakteristickým jevem je, že dítě vnímá lépe a přesněji to, co je názorné, živé, co v něm vzbuzuje bezprostřední emocionální reakci. Nedokonalé je stále vnímání prostoru a času. Zvláště ke konci tohoto věkového období, pod vlivem vyučování, nastává posun ve vnímání, které se stává cílevědomějším, systematictější a přechází v pozorování. Pozornost dětí se zlepšuje, ale vzhledem k dosud nestálé pozornosti je vhodné častěji střídát

---

²⁸ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-262-0030-7

různé druhy a formy činnosti, neboť se tak děti méně unaví. U činností, které děti zaujmou, však jejich opakování nevadí a děti si často jejich opakování i vynucují (oblíbená hra, říkadla, pohádka).

Představy dětí jsou názorné, konkrétní, velmi živé v oblastech, kde má dítě dostatek zkušeností na základě vnímání. Postupně dochází k zobecňování představ, což je cesta k vytváření pojmů.

Paměťové funkce se velmi intenzivně rozvíjejí mezi 6. – 12. rokem. Kapacita paměti se v průběhu mladšího školního věku zvyšuje, děti si pamatují víc, když mohou využít logických souvislostí. Paměťové strategie (opakování, uspořádání informací, vybavování) jsou způsoby, které slouží lepšímu zapamatování a uchování informací.²⁹ Paměť dětí v tomto věku je konkrétní, názorná, děti si snadno zapamatovávají konkrétní údaje. Mechanická paměť bývá na dobré úrovni. S rozvojem myšlení a řeči se však stále více uplatňuje i paměť logická. Vývoj záměrné pozornosti se projevuje také v záměrném zapamatování. Značně se rozvíjí zraková paměť v souvislosti s výukou čtení a psaní.³⁰

Fantazie již nemá tak výsadní postavení jako u předškolního dítěte, kdy často nahrazovala nedostatek zkušeností. V mladším školním věku není fantazie chudší, je však více kontrolována myšlením, dítě dokáže odlišovat fantazijní představy od skutečnosti. Při vyučování i v činnostech ve volném čase se uplatňuje především fantazie reprodukční (dítě si představuje to, o čem učitel nebo vychovatel vypráví).

Myšlení dětí v tomto věku je konkrétní, ve svých úvahách nejraději vychází z vlastní zkušenosti. Dává přednost takovému způsobu poznávání, kdy se může přesvědčit

---

²⁹ Vágnerová, M. *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: UK, Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8

³⁰ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-262-0030-7

o pravdivosti nějakého tvrzení. Postupně začíná chápat pravidla, která v určité situaci platí, podle nichž svět funguje.³¹ Zaměřuje se zpočátku především na řešení běžných každodenních problémů, teprve později i na minulé události a na budoucnost. Zdokonaluje se schopnost analýzy a následné syntézy i srovnávání na základě shodných, podobných či odlišných znaků. Vyčlenění podstatného znaku a zobecnění jeho platnosti pro celou skupinu předmětů či jevů je proces velmi náročný a dítě si tuto schopnost osvojuje postupně. Je podmínkou pro vytváření obecnějších pojmů. Potíže činí také chápání složitějších vztahů a porozumění symbolům. Abstraktní pojmy, zejména z oblasti společenskovední, dítě mladšího školního věku ještě není schopno v plné míře pochopit.³²

Rozvoj řeči probíhá v souvislosti s rozvojem ostatních psychických procesů. Rozšiřuje se aktivní i pasivní slovník dětí, roste schopnost souvislého vyjadřování, dítě používá delší věty i souvětí. Vlivem školního vyučování si dítě osvojuje také spisovný jazyk, gramatickou správnost písemného a ústního vyjadřování, kultivuje svůj řečový projev. Úroveň vyjadřování velmi silně ovlivňuje prostředí, vychovatelé, hromadné sdělovací prostředky, zejména televize. Důležité je, aby se děti naučily srozumitelně formulovat své myšlenky, neboť tato dovednost je jednou ze základních podmínek školní úspěšnosti.

City dětí jsou dost povrchní a nestálé, i když zejména ve druhé polovině období dochází k jejich rychlému rozvoji, zlepšuje se ovládání citových projevů. Střídání nálad již není tak rychlé, gestikulace a mimika jsou přiměřenější. Děti v tomto věku ještě mají malou schopnost vžít se do pocitů druhých, a proto se mohou jevit jako bezcitné (žalují, posmívají

---

³¹ Vágnerová, M. *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: UK, Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8

³² Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-262-0030-7

se). Nově vznikajícím pocitem je stud z nahoty a z rozvíjejícího sebecitu pramenící ctižádostivost, pocit křivdy, tréma z vystoupení na veřejnosti i závist a škodolibost. Zvláště v druhém období, po osmém roce, se rychle rozvíjejí vyšší city intelektuální, estetické a morální.

Intelektuální city, jako je zvědavost, radost z poznávání a z dobře splněného úkolu, do značné míry uspokojuje škola. Významnou úlohu hraje též obsahově bohatá a zajímavá činnost, jíž se dítě věnuje v době mimo vyučování. Dítě poznává skutečnost i spontánně, při hře. Rádo experimentuje a objevuje. Ochotně a nekriticky přijímá informace od dospělých, zejména má-li k nim dobrý vztah. Pravdivost informací často ještě nedokáže posoudit.

Vývoj estetického cítění postupuje od fantastiky k realismu, věčnosti a střízlivosti. Umělecké dílo dítě chápe komplexně, po osmém roce se u něj vyvíjí vkus. V současné době mají velký vliv i hromadné sdělovací prostředky, z nichž zejména televize působí na dítě velmi silně.

I v oblasti mravních citů se zřetelně projevuje realismus, typický pro děti mladšího školního věku. Z hlediska morálky dítě posuzuje konkrétní osoby a činy v konkrétních situacích, zobecnění morálních zásad je však pro ně ještě obtížné. Mravní zásady děti ochotně přijímají od osob, které jsou pro ně autoritou. Tímto způsobem se učí rozlišovat dobré a špatné, správné a nesprávné.

Mladší školní věk je dobou navozování nových, četnějších a kvalitativně vyšších společenských vztahů. Dítě si vytváří nové vztahy k dospělým, např. vychovatelům, učitelům a vrstevníkům ve škole. Učitel a vychovatel jsou pro dítě v tomto věku silnou autoritou, jejich názory dítě přijímá často bez výhrad. Po osmém roce věku dítěte, někdy i dříve, přibývá ve vztahu k vychovateli a učiteli na kritičnosti. V souvislosti se vstupem do školy a zapojením se do nového sociálního prostředí se v tomto věku uvolňuje úzká vazba mezi dítětem a rodiči a mezi dítětem a dospělými vůbec. Přesto je vliv harmonické rodiny

jako primární sociální skupiny nenahraditelný, zejména při vytváření citových vazeb a v oblasti výchovy k partnerství, manželství a rodičovství.³³

---

³³ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-262-0030-7

Výzkumná část

4 Metodika výzkumu

Formulace problému

Porovnání volnočasových aktivit dětí a mládeže ve městě a na venkově se zaměřením na zájmové vzdělávání.

Stanovení cíle a úkolů výzkumu

Cílem této výzkumné sondy je zmapování poptávky a nabídky volnočasových aktivit v různých prostředích, zjištění způsobu trávení volného času a především jaké jsou rozdíly u dětí, které žijí v různém prostředí.

Jako prostředek k získání těchto informací mi poslouží dotazník, který bude vytvořen na základě stanovených hypotéz. Dotazník bude rozdán mezi děti 3. – 5. ročníků vesnické a městské základní školy. Na základě těchto dvou vzorků budou vyhodnoceny výsledky a porovnány se stanovenými hypotézami.

Ve výzkumné sondě porovnávám dvě konkrétní skupiny, které nemusí odpovídat obecné zkušenosti. Pro svůj výzkum jsem si vybrala město Slaný, kde pracuji a městyse Zlonice, kde od dětství žiji. Obě prostředí velmi dobře znám a na základě svých osobních i profesních zkušeností mohu porovnávat možnosti volnočasových aktivit.

4.1 Stanovení hypotéz

Vycházíme - li z předpokladu, že na člověka má určitý vliv prostředí, ve kterém vyrůstá, musíme také předpokládat, že i volba a možnosti trávení volného času bude rozdílná u jedinců žijících v rozdílném prostředí. Prostřednictvím výzkumné sondy se pokusím zjistit do jaké míry se od sebe odlišuje nabídka a poptávka volnočasových aktivit ve městě a na vesnici. Pro stanovení hypotéz budu vycházet z předpokladu, že děti ve městě více využívají širokou nabídku volnočasových aktivit, mohou si vybrat z různých organizací. Díky tomu mají více kroužků, zájmů. U dětí z vesnice budu vycházet z obecného tvrzení, že vesnice nabízí menší množství volnočasových aktivit. Děti mají

méně kroužků než děti městské. Volbu organizace a zájmů z velké míry ovlivňuje i jejich dostupnost. Předpokládám, že městské děti budou s nabídkou volnočasových aktivit spokojenější než vesnické děti. Nedomnívám se, že zájmy dětí na vesnici a ve městě se od sebe odlišují vlivem prostředí, ve kterém děti vyrůstají.

Hypotézy:

H1: Děti žijící a navštěvující ZŠ ve Slaném mají více volnočasových aktivit (kroužků) než děti žijící na vesnicích a navštěvující ZŠ ve Zlonicích.

H2: : Děti ve městě mají více volného času než děti na vesnici.

H3: Děti ve Slaném jsou s nabídkou volnočasových aktivit spokojenější než děti ve Zlonicích, výběr volnočasových aktivit je ve Slaném rozmanitější než ve Zlonicích.

H4: Zájmy dětí ve Slaném a ve Zlonicích se shodují.

H5: Výběr zájmového vzdělávání u dětí ovlivňují rodiče a dostupnost.

4.2 Popis výzkumného vzorku

Pro výzkumnou sondu byly zvoleny dvě skupiny dětí navštěvující 3. – 5. ročník ZŠ. První skupina dětí byla vybrána na Základní škole ve Zlonicích, která odpovídá klasické vesnické škole. Do této školy dojíždí převážně děti z okolních vesnic. Každý ročník je zde zastoupen minimálně jednou třídou s počtem 17 - 25 dětí. Druhou skupinu tvoří děti, které navštěvují městskou základní školu ve Slaném. Zde je každý ročník zastoupen 2–3 třídami s počtem 25–28 dětí. Školy jsou od sebe vzdáleny 8 kilometrů.

4.3 Popis metody

K šetření byla vybrána dotazníková metoda, jejímž výstupem by mělo být porovnání volnočasových aktivit dětí mladšího školního věku ve městě a na vesnici. Dotazník bude tvořen otázkami na základě stanovených hypotéz tak, abych získala

předmětné informace. Většina otázek je uzavřených, odpovědi jsou předem stanoveny a respondent si vybere z předem daných možností. U některých otázek je jednou z možností „jiná odpověď“, která umožní napsat variantu, která není v nabídce.

Uzavřené otázky jsem volila z důvodu lepšího vyhodnocení celkového dotazníku.

Otázky budou zaměřeny na:

- nabídku, využití a poptávku volnočasových aktivit a možností trávení volného času v daném místě,
- spokojenost respondentů s množstvím volného času, počet zájmových útvarů a jejich časová náročnost,
- organizace, které se zaměřují na volný čas v daných oblastech,
- jaké volnočasové aktivity jsou preferovány v různých prostředích.

Tvorba dotazníku v návaznosti na stanovené hypotézy

Jako výzkumná metoda byl zvolen nestandardizovaný dotazník. Sestavila jsem ho na základě hypotéz, tak abych získala potřebné informace, které by mi dané hypotézy pomohly ověřit. Celý dotazník je rozdělen do 11 otázek. V otázkách se zaměřuji na vztah dětí k volnému času, způsob jakým jej tráví, jaké mají zájmové aktivity a kdo jim pomohl s jejich výběrem. Dotazník je upraven tak, aby byl pochopitelný pro děti mladšího školního věku. Jeho rozdání a vyplnění probíhalo v rámci vyučování za pomoci třídních učitelů. Děti byly poučeny o anonymitě a způsobu vyplnění. Na vyplnění měly 30 minut, k jednotlivým otázkám jsem, pokud bylo třeba, poskytla upřesňující informace. Děti této věkové skupiny nemají téměř žádné zkušenosti s vyplňováním dotazníků. Některé dotazníky, i přes veškerou snahu třídních učitelů i moji, bylo třeba vyřadit. Výhodou osobního šetření ve třídách byla návratnost většinou správně vyplněných dotazníků. Nevýhodou je časová náročnost a organizace výzkumu.

Dotazníky jsem měla rozděleny do dvou skupin – město a venkov. Ve Slaném vyplnilo dotazník 95 dětí, ve Zlonicích 77 dětí. Při zpracování výsledků výzkumu jsem pro lepší přehlednost použila zároveň grafy i tabulky s výsledky šetření jednotlivých otázek.

H1: Děti žijící a navštěvující ZŠ ve Slaném mají více volnočasových aktivit (kroužků) než děti žijící na vesnicích a navštěvující ZŠ ve Zlonicích.

Zjišťující otázky:

otázka č. 4 Navštěvuješ ve volném čase nějaký kroužek?

otázka č. 5 Kolik kroužků navštěvuješ? Napiš počet.

otázka č. 7 Napiš názvy kroužků, kolik let je navštěvuješ, kolik hodin v týdnu v nich trávíš a kde kroužek probíhá (organizace nebo budova).

H2: Děti ve Slaném mají více volného času než děti na vesnici.

Zjišťující otázky:

otázka č. 1 Kolik hodin volného času máš během běžného všedního dne?

otázka č. 2 Považuješ počet hodin svého volného času za dostatečný?

otázka č. 3 Jaký je hlavní důvod pro to, že nemáš dostatek volného času?

otázka č. 6 V kolika dnech v týdnu máš nějaký kroužek? Napiš počet dní.

H3: Děti ve Slaném jsou s nabídkou volnočasových aktivit spokojenější než děti ve Zlonicích, výběr volnočasových aktivit je ve Slaném rozmanitější než ve Zlonicích.

Zjišťující otázky:

otázka č. 7 Napiš názvy kroužků, kolik let je navštěvuješ, kolik hodin v týdnu v nich trávíš a kde kroužek probíhá (organizace nebo budova).

otázka č. 8 Chtěl/a bys na nějaký kroužek chodit, ale nemáš tu možnost? Napiš názvy kroužků nebo činnost a co ti na daný kroužek brání chodit.

H4: Zájmy dětí ve Slaném a ve Zlonicích se shodují.

Zjišťující otázky:

otázka č. 7 Napiš názvy kroužků, kolik let je navštěvuješ, kolik hodin v týdnu v nich trávíš a kde kroužek probíhá (organizace nebo budova).

otázka č. 11 Napiš deset činností, kterým se věnuješ ve volném čase. Seřad' je podle oblíbenosti.

H5: Výběr zájmového vzdělávání u dětí ovlivňují rodiče a dostupnost.

Zjišťující otázky:

otázka č. 8 Chtěl/a bys na nějaký kroužek chodit, ale nemáš tu možnost? Napiš názvy kroužků nebo činnost a co ti na daný kroužek brání chodit.

otázka č. 9 Kdo ovlivňuje výběr tvých kroužků?

otázka č. 10 Podle čeho si vybíráš kroužky?

5 Výsledky výzkumné sondy

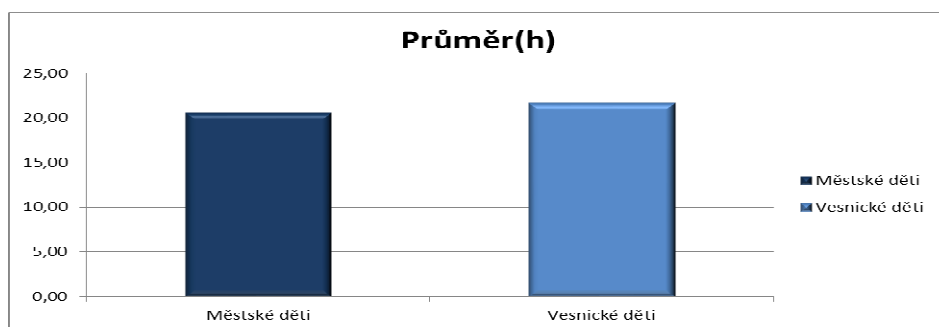
Výsledky výzkumné sondy jsou zpracovány do grafů a tabulek. K jednotlivým grafům je přiřazena daná otázka z dotazníku a varianty odpovědí. U každé tabulky je zpracován závěr vyplývající z výsledků v tabulce a grafu, potvrzení nebo vyvrácení předem daných hypotéz. Pojem „městské děti“ je pro vzorek dětí ze Slaného, „vesnické děti“ ze Zlonic.

1. Kolik hodin volného času máš během běžného všedního dne?

Z výsledků výzkumu je patrné, že venkovské děti mají průměrně o hodinu týdně více volného času než děti městské. Nepotvrdila se mi hypotéza č.2 – vesnické děti mají více volného času než děti ve městě.

	Počet hodin/týden	Vzorek (počet)	Průměr(h)
Městské děti	1958	95	20,61
Vesnické děti	1670	77	21,69

Tabulka 1 Počet hodin volného času za týden

Graf 1

2. Považuješ počet hodin svého volného času za dostatečný?

Při vyhodnocení této otázky vyšly překvapivě shodné výsledky ve městě i na vesnici. Děti se shodly, že jsou s množstvím volného času převážně spokojené. Vypracování grafu nebylo u této otázky třeba.

	Ano	Ne	Vzorek (počet)	Průměr Ano(h)	Průměr Ne(h)
Městské děti	83	12	95	0,87	0,13
Vesnické děti	67	10	77	0,87	0,13

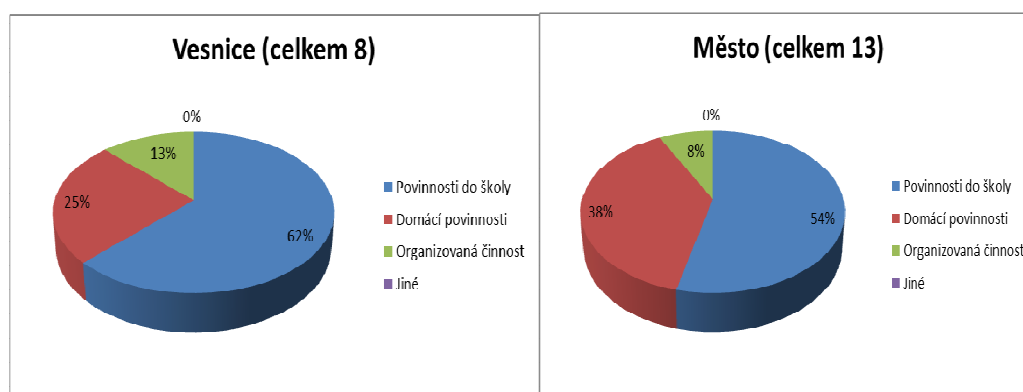
Tabulka 2 Hodnocení množství volného času

3. Jaký je hlavní důvod pro to, že nemáš dostatek volného času?

Jako hlavní důvod nedostatku volného času označily vesnické i městské děti povinnosti do školy.

	A	B	C	D
Vesnice (celkem 8)	5	2	1	0
Město (celkem 13)	7	5	1	0

Tabulka 3 Zdůvodnění nedostatku volného času

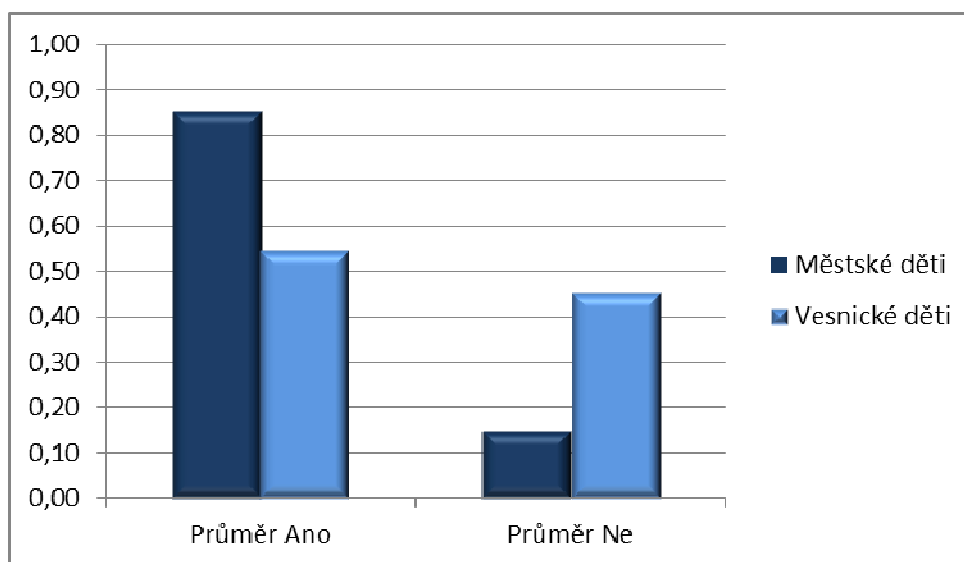
Graf 2

4. Navštěvuješ ve volném čase nějaký kroužek?

Při vyhodnocení této otázky je zřejmé, že děti ve městě navštěvují více zájmového vzdělávání než děti na vesnici. Ve městě má alespoň jeden zájmový kroužek 85% dětí zkoumaného vzorku, na vesnici pouze 55%. Potvrdila se mi hypotéza č.1 – městské děti mají více kroužků než vesnické děti.

	Ano	Ne	Vzorek (počet)	Průměr Ano	Průměr Ne
Městské děti	81	14	95	0,85	0,15
Vesnické děti	42	35	77	0,55	0,45

Tabulka 4 Kvantifikace dětí, navštěvujících zájmovou činnost

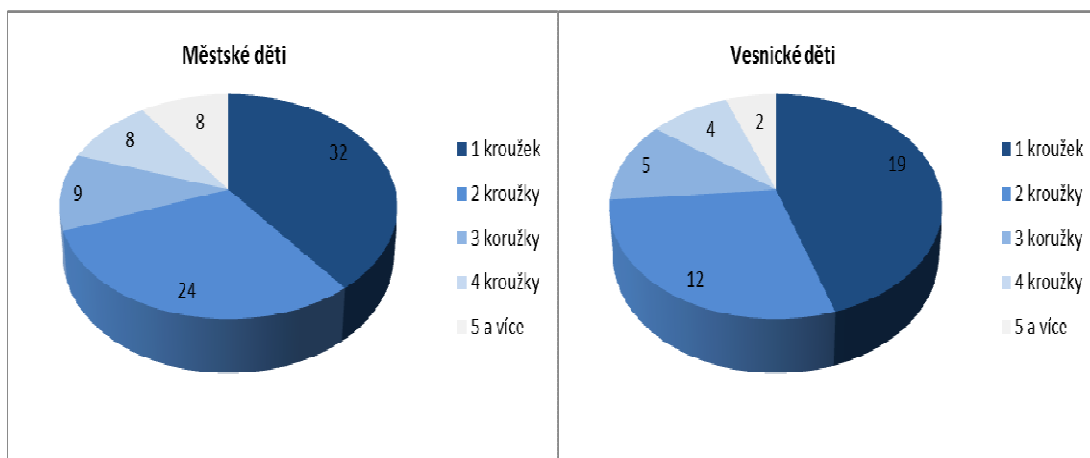
Graf 3

5. Kolik kroužků navštěvuješ? Napiš počet.

Ve městě i na vesnici má více než polovina dětí dva a více kroužků.

	1 kroužek	2 kroužky	3 kroužky	4 kroužky	5 a více	Celkem
Městské děti	32	24	9	8	8	81
Vesnické děti	19	12	5	4	2	42

Tabulka 5 Přehled množství navštěvovaných kroužků

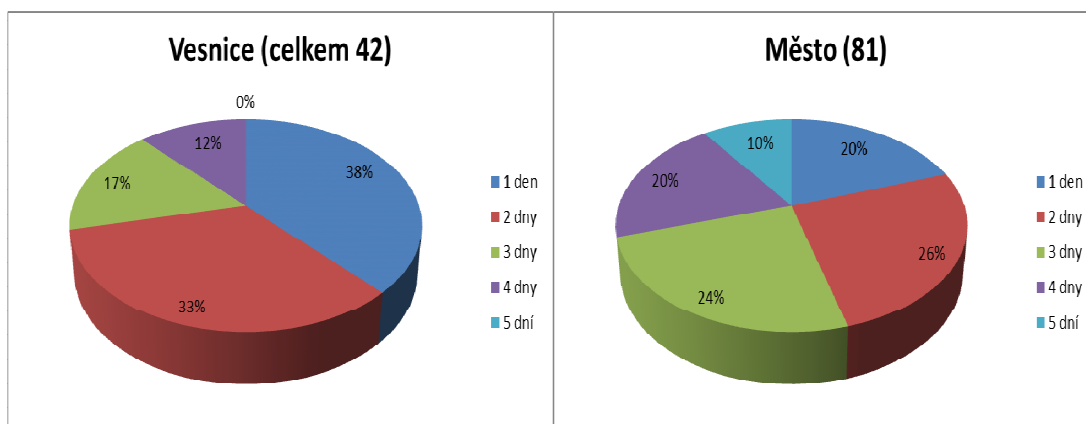
Graf 4

6. V kolika dnech v týdnu máš nějaký kroužek? Napiš počet dní.

Ze zkoumaného vzorku vyšlo, že na vesnici má 38% dětí kroužky jeden den v týdnu, 33% dva dny, 17% 3 dny a 12% dětí 4 dny v týdnu. Každý den v týdnu nemá, ve zkoumaném vzorku na vesnici, žádné dítě. Ve městě má jeden den v týdnu kroužky pouze 20% dětí, 2 dny v týdnu navštěvuje kroužky 26%, 24% 3 dny, 4 dny v týdnu 20% a 5 dní v týdnu navštěvuje kroužky 10% městských dětí.

	1 den	2 dny	3 dny	4 dny	5 dní
Vesnice (celkem 42)	16	14	7	5	0
Město (81)	16	21	20	16	8

Tabulka 6 Počet dní, ve kterých děti navštěvují nějaký kroužek

Graf 5

7 Napiš názvy kroužků a kde kroužek probíhá (organizace nebo budova).

Výsledky této otázky potvrdily, že výběr kroužků ovlivňuje zejména dostupnost. Většinu kroužků navštěvují děti v místě bydliště nebo své ZŠ. Přesto je variabilita navštěvovaných aktivit poměrně pestrá. Na jedno vesnické dítě vychází v průměru 1,714 kroužku, což je, v porovnání s městskými dětmi 2,074, uspokojivé. Překvapivě se opakují i organizace, které volnočasové aktivity nabízejí (zejména DDM „Ostrov“ a ZUŠ). Ve městě má velké zastoupení volnočasových aktivit ZŠ, kterou děti navštěvují, na vesnici nabídku v ZŠ zajišťuje DDM „Ostrov“ (nabídka volnočasových aktivit v ZŠ ve Zlonicích v příloze č.2). Potvrdila se mi hypotéza č.3 – nabídka kroužků je ve městě rozmanitější než na vesnici.

Vesnice (72 dětí) – do kroužků chodí 42 dětí ($72 : 42 = 1,714$ kroužku na dítě)

Tabulka 7 Názvy a naplněnost navštěvovaných kroužků (vesnice)

Název kroužku	Hip-Hop	Aerobic	Bojový sport	Skaut	Náboženství	Hokej	Keramika	Horolezecká stěna	Jezdectví	Moderní tance
Počet dětí	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2
	Hasiči	Macumba	Florbal	Desk. hry	Mažoretky	VV ZUŠ	HN ZUŠ	AJ	fotbal	
	3	4	4	4	5	9	10	10	10	

Organizace: DDM „Ostrov“ 31 dětí, ZUŠ 19, fotbalisté 10, hasiči 3, fara 1, ostatní ve Slaném 8

Město (168) – do kroužků chodí 81 (168 : 81 = 2,074 kroužku na dítě)

Název kroužku	Judo	Kulečník	Mažoretky	Zumba	Vybíjená	Fitness club	Thai box	Karetní hry	Jachting	Sokol	Karate	Náprava učení	RJ	Balet	Hokej	Míčové hry
Počet dětí	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2
Název kroužku	Tenis	Jezdeckví	Čtenářský klub	Vaření	Gymnastika	Pracovní kroužek	Kreslení	Horol. stěna	Tae kwondo	Fotbal	Keramika	Aerobic	Zpívání	Skaut	AJ	Florbal
Počet dětí	3	3	3	3	3	4	4	4	5	5	6	6	7	7	7	8
Název kroužku	Korálkování	Tanečky	Plavání	Basketbal	ZUŠ											
Počet dětí	9	9	10	14	26											

Tabulka 8 Názvy a naplněnost navštěvovaných kroužků (město)

Organizace: DDM „Ostrov“ 40 dětí , 3.ZŠ 50 dětí, ZUŠ 33 dětí, Sokol 12 dětí, Skaut 7 dětí, Fotbal 5, Ostatní 11 (taneční škola, sportovní kluby), Fit studio Jitka 10 dětí

8. Chtěl/a bys na nějaký kroužek chodit, ale nemáš tu možnost? Napiš názvy kroužků nebo činnost a co ti na daný kroužek brání chodit.

Počet volnočasových aktivit, které na vesnici schází je jednoznačně vyšší než ve městě. Většina jmenovaných aktivit není v místní nabídce z technických důvodů, přesto je překvapivé, že děti jmenovaly i aktivity, které v nabídce mají.

Vesnice	Sport: Míčové hry, jezdeckví, tenis, krasobruslení, hokej, box, gymnastika, karate Ostatní: Keramika, balet, fotografování
Město	Sport: atletika, kickbox, jezdeckví

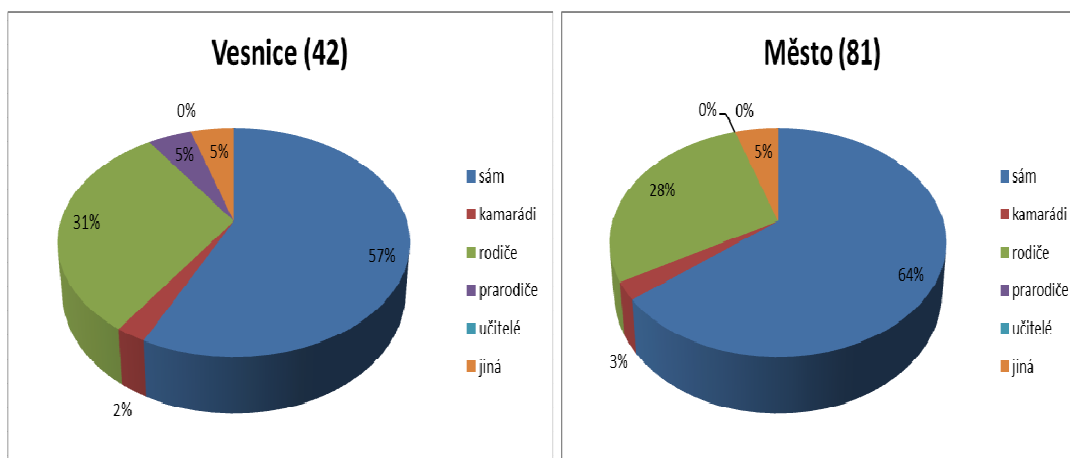
Tabulka 9 Chybějící volnočasové aktivity

9. Kdo ovlivňuje výběr tvých kroužků? Vyber jednu možnost.

Nejvyšší zastoupení, 57% u vesnických dětí a 64% u dětí městských, má ovlivnění výběru kroužků samotnými dětmi. Nepotvrdila se mi hypotéza č.5 – ovlivnění výběru zejména rodiči a dostupností (přesto si myslím, že dostupnost výběr ovlivňuje; své tvrzení opírám o statistiky ZŠ v letech, kdy nabídka kroužků byla minimální a děti žádné kroužky nenavštěvovaly, přestože zájem nejspíš měly) Na druhém místě ovlivňují výběr rodiče, kamarádi mají v poměru vesnice a město minimální zastoupení. Zajímavé je, že zatímco na vesnici ovlivňují z 5% výběr volnočasových aktivit i prarodiče, ve městě není jejich ovlivnění zaznamenáno vůbec.

	sám	kamarádi	rodiče	prarodiče	učitelé	jiná
Vesnice (42)	24	1	13	2	0	2
Město (81)	52	2	23	0	0	4

Tabulka 10 Ovlivnění výběru volnočasových aktivit

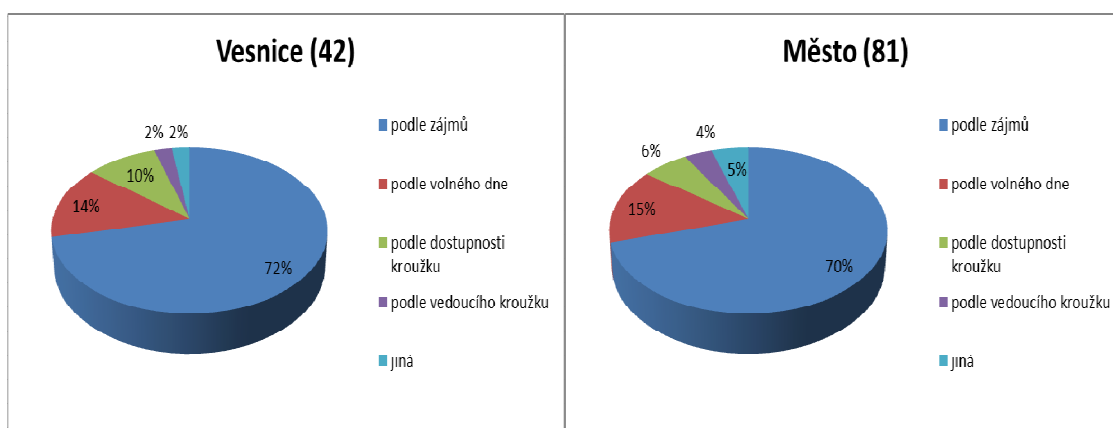
Graf 6

10. Podle čeho si vybíráš kroužky? Vyber jednu možnost.

Vesnické i městské děti se shodly na výběru kroužků podle svých zájmů. Vyjádření v procentech je při porovnání města a vesnice téměř shodné, což na základě hodnot v tabulce není patrné.

	Podle zájmů	Podle volného	Podle dostupnosti	Podle vedoucího	Jiná
Vesnice (42)	30	6	4	1	1
Město (81)	57	12	5	3	4

Tabulka 11 Zdůvodnění preference volnočasových aktivit

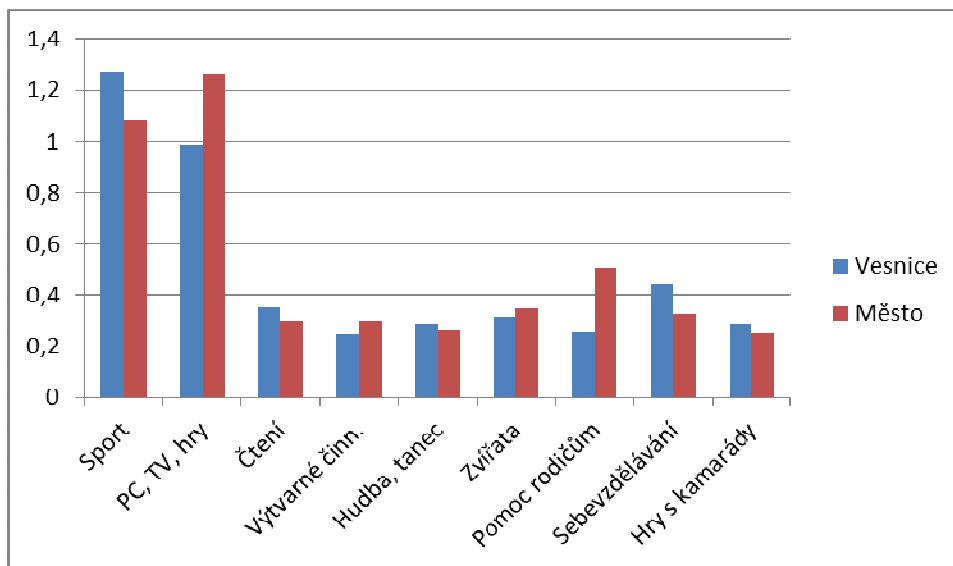
Graf 7

11. Napiš deset činností, kterým se věnuješ ve svém volném čase, seřad' je podle oblíbenosti.

Vzhledem k variabilitě odpovědí, jsem rozdělila odpovědi respondentů do několika rámcových oblastí. Každá činnost uvedená v odpovědích pak byla zařazena. Výsledné skóre je tak součtem „bodů“, které jednotlivé oblasti získaly. Graf je pak znázorněním průměrných hodnot (vzhledem k různému počtu respondentů z mapovaných oblastí). Potvrdila se mi hypotéza č.4 - zájmy dětí ve městě i na vesnici se téměř shodují. Z výsledků mě pouze překvapilo, že pomoc rodičům bych ve větší míře čekala u vesnických dětí.

Sport	vesnice	98
	město	103
PC, TV, hry	vesnice	76
	město	120
Čtení	vesnice	27
	město	28
Výtvarné činnosti	vesnice	19
	město	28
Hudba, tanec	vesnice	22
	město	25
Zvířata	vesnice	24
	město	33
Pomoc rodičům	vesnice	20
	město	48
Sebevzdělávání	vesnice	34
	město	31
Hry s kamarády	vesnice	22
	město	24

Tabulka 12 Oblíbenost volnočasových aktivit

Graf 8

Závěr

V teoretické části jsem se věnovala otázkám volného času, jeho definicím, různým pohledům, výchově k volnému času a vlivu prostředí na volbu volnočasových aktivit. Přečetla jsem mnoho knih, které pojednávají o volném čase a každý autor má na volný čas trochu jiný pohled i jiné rozdělení. Nebylo jednoduché vybrat nejdůležitější informace a napsat teoretickou část tak, aby pojednávala komplexně o volném čase a volnočasových aktivitách v různém prostředí. Stěžejní literaturou se pro mne staly knihy B. Hofbauera, J. Pávkové, I. Slepíčkové, B. Hájka.

Za důležité jsem také považovala zařadit kapitolu o školských zařízeních a organizacích specializujících se na volný čas a výchovu ve volném čase. Bylo zajímavé sledovat vývoj a vliv jednotlivých organizací v určitém období.

V další kapitole jsem se věnovala mladšímu školnímu věku, který byl cílovou skupinou mého výzkumu. Snažila jsem se o pohled fyziologický a psychologický. Jedná se o velmi široké téma, které bylo zpracováno v mnoha publikacích a bylo těžké vybrat podstatné věci, tak abych neopomněla nic důležitého. Čerpala jsem zejména z knih M. Vágnerové, J. Langmeiera a P. Říčana.

Výzkumná část této práce je zaměřená na výzkumnou sondu, která by měla odhalit způsob trávení volného času u dětí mladšího školního věku žijících ve městě Slaném a ve vesnicích v okolí Zlonic. Mnoho času jsem musela věnovat tvorbě hypotéz a dotazníku, tak abych informace mohla využít nejen v bakalářské práci, ale i ve své praxi. Promyslet si, na co konkrétně potřebuji odpovědět, co si potřebuji potvrdit nebo vyvrátit. Utvořit otázky srozumitelné, jednoduché, ale vyčerpávající.

Různé verze dotazníků jsem si ověřovala na skupině dětí, které mi dotazníky vyplňovaly mimo výzkum. Cílová skupina mého výzkumu má málo zkušeností s vyplňováním dotazníků, proto jsem zadávala dotazníky v ZŠ osobně a podávala doplňující informace, které mi zajistily objektivnější odpovědi ve všech věkových skupinách. Získání informací a jejich vyhodnocení mi trvalo několik měsíců, návratnost dotazníků byla díky osobnímu zadávání téměř 100%.

Náročné bylo i vyhodnocení jednotlivých otázek. Množství otázek a jejich správné položení s předem stanoveným cílem, co potřebuji získat za informace, mi zjednodušilo celkové hodnocení. Sestavení dotazníku z převážně uzavřených otázek bylo při vyhodnocení výhodou. Závěrům, popiskům a porovnávání jednotlivých odpovědí s druhým zkoumaným vzorkem bylo třeba věnovat mnoho času. Odpovědi na otázky a jejich porovnání jsou zpracovány v tabulkách a znázorněny v grafech.

Výzkumná sonda ukázala, že život na vesnici a ve městě v konkrétních vzorcích (město Slaný a městys Zlonice) je v mnoha ohledech stejný. V oblasti volného času se mi některé hypotézy nepotvrdily tak, jak jsem předpokládala. Výsledky z této výzkumné sondy potvrdily minimální rozdíly v trávení volného času u dětí v různém prostředí, což nemusí být obecným pravidlem a při zkoumání jiného města a jiné vesnice se mohou výsledky zcela lišit. Potvrdila jsem si, že díky projektu v ZŠ ve Zlonicích je rozdíl v nabídce a návštěvnosti kroužků v porovnání vesnice s městem velmi uspokojivý. Překvapivé bylo, že i organizace, které zájmové vzdělávání nabízejí, se na vesnici i ve městě poměrně shodují. Ve výzkumné části se potvrdilo, že děti navštěvují kroužky zejména ve své ZŠ, pokud je nabídka zajímavá a pestrá. Výhodou je, že děti do kroužků dochází samy, v rámci budovy ZŠ, bez doprovodu rodičů.

Některé údaje, které jsem pro svoji bakalářskou práci zpracovala, byly překvapivé i pro mé kolegy (zastoupení dětí z vesnic a dětí z města v zájmovém vzdělávání v DDM „Ostrov“, kde pracuji; vliv dostupnosti pro děti a rodiče při výběru organizace a zájmových aktivit – potvrzení vize mého projektu, který zajistil kroužky na vesnických školách ...). Překvapivé pro mě byly i záznamy z kronik, které popisovaly vývoj volnočasových aktivit na vesnici, a které jsem pro zajímavost zařadila do přílohy.

Většinu informací z výzkumné části použiji v praxi pro novou koncepci zájmového vzdělávání a nabídku kroužků v DDM „Ostrov“ pro příští školní rok.

V budoucnu bych ráda realizovala podobný výzkum na větší vzorek respondentů ze slánských škol. Otázky bych cíleně zaměřila pouze na DDM „Ostrov“ a jeho činnost ve volném čase.

Resumé:

Naše společnost se v současnosti potýká s faktem, že děti a mládež ztrácejí zájem o aktivity, které nepřinášejí okamžitý výsledek a svůj volný čas tráví především pasivně. K získání různých zážitků, prostředků a majetku preferují snadnější cestu před námahou a vytrvalostí, společnost je proto často označována jako konzumní. Příčina nevhodného trávení volného času bývá zejména v tom, že děti a mládež neví jak volný čas využít, neumějí se v množství nabízených aktivit orientovat. Rodiče by jim s hledáním pro ně nejvhodnějšího způsobu trávení volného času měli pomoci, ale především by si měli uvědomit, že prostřednictvím toho, jak sami nakládají se svým volným časem, učí své děti, jak budou později nakládat s tím svým. Aktivní trávení volného času dětí je však ovlivňováno nejen iniciativou, informovaností a ekonomickou situací jejich rodičů, ale především možnostmi a dostupností, které k využití volného času daná lokalita nabízí. A právě využití volnočasových aktivit dětmi mladšího školního věku ve městě a na vesnici slánského regionu jsem zpracovala ve své bakalářské práci.

Použitá literatura a prameny

Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-262-0030-7

Hájek, B., Pávková, J. a kol. *Školní družina*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2003. ISBN 80-7178-751-5

Hofbauer, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, s.r.o. 2004. ISBN 80-7178-927-5

Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7367-383-3

Pávková, J. *Pedagogika volného času: přednáška*, Praha: Univerzita

Karlova - akademický rok 2011/2012

Pávková, J., Hájek, B., Hofbauer, B., Hrdličková, V., Pavlíková, A. *Pedagogika volného času*. 3. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2002. ISBN 80-7178-711-6

Pelikán, J. *Výchova pro život*. Praha: ISV, 2004. ISBN 80-86642-31-3

Průcha, J. *Přehled pedagogiky: Úvod do studia oboru*. 2. vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2006. ISBN 80-7178-944-5

Říčan, P. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-078-0

Sak, P. *Proměny české mládeže*. 1. vyd. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8

Slepičková, I. *Sport a volný čas*. Praha: UK, Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0044-7

Vágnerová, M. *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: UK, Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8

Zákony a vyhlášky

- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)
- Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání

Přílohy

- I. Dotazník
- II. DDM „Ostrov“ Slaný
- III. Nabídka zájmového vzdělávání ve školním roce 2012/2013 v ZŠ Zlonice
- IV. Popis města Slaný a jeho možnosti volnočasových aktivit
- V. Popis městyse Zlonice a jeho možnosti volnočasových aktivit
- VI. Vývoj volnočasových aktivit a zájmového vzdělávání od roku 1960 ve Zlonicích